UNIVERSITY OF THE PUNJAB

گلِ رعنا

تالیف میرزا اسد اللہ خان غالب

بہ تصحیح و تحقیق

سیّد وزیر الحسن عابدی

ادارۂ تحقیقات پاکستان، دانشگاہ پنجاب، لاہور۔

گُلِ رعنا

تالیف

میرزا اسداللہ خان غالب

(ستمبر ۱۸۲۸ء)

بہ تصحیح و تحقیق

سیّد وزیر الحسن عابدی

ادارۂ تحقیقات پاکستان، دانشگاہ پنجاب، لاہور۔

انتشارات ادارۂ تحقیقات پاکستان

شمارہ ۱۷

تشکر

ادارۂ تحقیقات پاکستان متروکہ اوقاف بورڈ ،
حکومت پاکستان کی مالی امداد کا ممنون ہے،
جس کی وجہ سے ادارے کے لیے تصنیف و
تالیف کا کام آسان ہوگیا ۔

طابع : سید اظہارالحسن رضوی

مطبوعہ : مطبع عالیہ ۵/۱۲۰ ٹمپل روڈ ، لاہور

طبع اول : دسمبر ۱۹۶۹ء

قیمت : ۱۸ روپے

پیش لفظ

غالب کے منتخب اردو اور فارسی کلام کا اولین مجموعہ ''گل رعنا'' اب تک تصانیف غالب کا گوہر گم شدہ اور غالبیات کا حلقۂ مفقودہ رہا ہے - البتہ کچھ مدت پہلے ہندوستان میں ذکرِ غالب کے نامور مصنف مالک رام صاحب کو اس کا ایک خطی نسخہ ملا تھا ، جس کا انھوں نے اپنے دو گرانقدر مقالوں میں تعارف کرایا ہے - اس سے پہلے ادبی حلقوں میں اس کتاب کے جزوِ اول کے چند اوراق کی شہرت تھی، جو مولانا حسرت موہانی مرحوم کے پاس تھے، لیکن وہ بھی منظر عام پر نہ آسکے - اب 'گل رعنا' کتابی صورت میں پہلی مرتبہ ادارۂ تحقیقات پاکستان کی طرف سے شائع ہو رہی ہے -

زیر نظر نسخے کے مرتب سید وزیرالحسن عابدی دقیقہ رس اور صاحب نظر محقق ہیں - نوادر غالب کی انھیں خاص طور پر تلاش رہتی ہے ، لیکن ان کا فرمانا ہے کہ محض خوش قسمتی تھی کہ انھیں لاہور میں 'گل رعنا' کے دو ایسے مستند نسخوں تک رسائی حاصل ہوگئی ، جن میں سے ایک غالب کے اپنے ہاتھ کا لکھا ہوا ہے اور دوسرا غالب کے ایک دوست کا تحریر کردہ ہے ، جس نے غالب سے کتاب لے کر اسے نقل کیا تھا -

مرتب نے ان خطی نسخوں کے علاوہ بعض اور دوسرے اہم معاصر ماخذوں سے بھی کتاب کے متن کا مقابلہ کرکے تحقیقی حواشی لکھے ہیں ، نیز مقدمے اور تعلیقات میں اہم معلومات بہم پہنچائی ہیں -

مجھے دلی مسرت ہے کہ غالب کی صد سالہ برسی کی تقریب میں ادارۂ تحقیقات پاکستان دلدادگان غالب کی خدمت میں ایک ہدیۂ نادر پیش کرنے کا شرف حاصل کر رہا ہے -

اوراق گل

پیش لفظ	از ڈاکٹر شیخ محمد اکرام ستارۂ امتیاز	۳
مقدمہ	از مرتب	۱۵
	گل بدست دگران	۱۹
	دیباچۂ گل	۲۱
	ترتیب و رموز گل	۲۵
	گل اور بیرنگ غالب	۲۸
	گل اور نقش ہائے رنگ رنگ	۳۵
	گل اور غالب	۴۶
	شاخ گل	۴۸
	گل اور بادمخالف	۶۰
	گل اور سخن گستران پیشین	۶۲
	بزم گل	۶۵
سپاس گل	از مرتب	۸۱
دیباچہ		۱
در اول - اردو	دیکھیے فہرست (۶ تا ۱۲ اوراق گل)	۱۱
در دوم - فارسی		۶۸
خاتمہ		۱۱۹
گلبن : تعلیقات و ضمائم	از مرتب	۱۲۹
	یادداشت	۲۳۱
	ضمیمۂ اول :	۲۳۶
	گل رعنا اور قتیل و واقف	
	باد مخالف	۲۴۴
	ضمیمۂ دوم :	۲۵۰
	{ آشتی نامۂ غالب	۲۵۴
	ضمیمۂ سوم	۲۶۵
غلط نامہ		۲۶۸

اردو کلام

۱ - تحریر کا	۱۱
۲ - حسود ، تھا	۱۱
۳ - فرہادوں ، گے کیا	۱۱
۴ - پریشاں نکلا	۱۲
۵ - (کار) فرما ، چل گیا	۱۲
۶ - نبرد ، تھا	۱۳
۷ - رضواں ، کا	۱۳
۸ - راضی ، نہ ہوا	۱۴
۹ - اہتمام ، اس کا	۱۵
۱۰ - دم، میرا	۱۵
۱۱ - راز ، کا	۱۵
۱۲ - اجتناب ، تھا	۱۶
۱۳ - بیاباں ، ہوتا	۱۷
۱۴ - (ماتم) خانہ ، تھا	۱۷
۱۵ - دیواروں کا	۱۷
۱۶ - کیا ، کیا	۱۸
۱۷ - طور ، تھا	۱۹
۱۸ - (رنگیں) نوائی، کا	۱۹
۱۹ - بدگماں ، ہو جائے گا	۲۰
۲۰ - بیجا ، کا	۲۰
۲۱ - پر ، ہوا	۲۰
۲۲ - زنداں ، سمجھا	۲۱
۲۳ - یاد ، آیا	۲۱

۲۴ - برابر ، نہ ہوا تھا ۲۲
۲۵ - پابوس ، تھا ۲۲
۲۶ - قابل ، نہیں رہا ۲۳
۲۷ - گناہ ، کا ۲۳
۲۸ - کا ، آشنا ۲۴
۲۹ - فنا ، ہو جانا ۲۴
۳۰ - ہوا ، موج شراب ۲۵
۳۱ - ادھر ، انگشت ۲۵
۳۲ - سودائی ، عبث ۲۶
۳۳ - اثر ، ہے آج ۲۶
۳۴ - چھٹا ، میرے بعد ۲۷
۳۵ - کنعاں ، پر ۲۷
۳۶ - رہزن ، پر ۲۸
۳۷ - یار ، دیکھ کر ۲۸
۳۸ - کفن ، ہنوز ۲۹
۳۹ - (پردۂ) ساز ۲۹
۴۰ - بیمار ، کے پاس ۳۰
۴۱ - نگار ، آتش ۳۰
۴۲ - جاودانی ، شمع ۳۱
۴۳ - رفتار ، باغ ۳۱
۴۴ - اختیار ، حیف ۳۱
۴۵ - تھا ، نمک ۳۲
۴۶ - گھر ، ہوتے تک ۳۲
۴۷ - دعا ، نہ مانگ ۳۳
۴۸ - ہوائے ، گل ۳۳
۴۹ - (ماتم) خانہ ، ہم ۳۳
۵۰ - روزن ، میں نہیں ۳۴

۵۱ - جہاں ، کہاں	۳۳
۵۲ - قضا ، کہوں	۳۵
۵۳ - (فاقہ) مستی ، ایک دن	۳۵
۵۴ - تصویر ، نہیں	۳۵
۵۵ - نومید ، نہیں	۳۶
۵۶ - معمار ، چمن	۳۷
۵۷ - گزیدہ ، ہوں	۳۷
۵۸ - مذکور ، نہیں	۳۷
۵۹ - ایجاد ، نہیں	۳۸
۶۰ - (آئینہ) خانے ، میں	۳۹
۶۱ - حنا ، باندھتے ہیں	۳۹
۶۲ - زنار ، بھی نہیں	۴۰
۶۳ - تن ، میں نہیں	۴۰
۶۴ - ادا ، کہ یوں	۴۱
۶۵ - محبت ، ہی کیوں نہ ہو	۴۱
۶۶ - (پی) ہم ، ہے ہم کو	۴۲
۶۷ - بتاں ، نہ پوچھ	۴۳
۶۸ - طفلاں ، اٹھائیے	۴۳
۶۹ - مکافات ، چاہیے	۴۴
۷۰ - خوں ، وہ بھی	۴۵
۷۱ - جہاں ، ہے	۴۵
۷۲ - خیال ، ہے	۴۵
۷۳ - معذور ، ہے	۴۶
۷۴ - بیزار ، ہے	۴۶
۷۵ - پر ، کا ہے	۴۶
۷۶ - بیتاب ، ہو گئی	۴۷
۷۷ - وحشت ، ہی سہی	۴۷

۷۸ - اثرات ، ہے ۴۸

۷۹ - ہوا ، مجھے ۴۸

۸۰ - دل ، میں ہے ۴۸

۸۱ - شہر ، کی ۴۹

۸۲ - بیقراری ، ہے ۴۹

۸۳ - ہم ، ہونے ۵۰

۸۴ - بود ، چراغِ کشتہ ہے ۵۱

۸۵ - نوش ، ہے ۵۱

۸۶ - قرار ، نہیں ہے ۵۲

۸۷ - گل ، ہے ۵۳

۸۸ - زانو ، مجھے ۵۳

۸۹ - ساقی ، نہ سہی ۵۳

۹۰ - الم ، آگے ۵۴

۹۱ - کہانی ، میری ۵۴

۹۲ - (آشفتہ) بیانی ، مانگے ۵۵

۹۳ - لہو ، کی ۵۵

۹۴ - رندانہ ، چاہیے ۵۶

۹۵ - کھینچا ، چاہیے ۵۶

۹۶ - نمایاں ، مجھ سے ۵۷

۹۷ - بر سا ، کرے ۵۷

۹۸ - آب ، تو دے ۵۷

۹۹ - تارِ ، بستر ہے ۵۸

۱۰۰ - اعظم ، ہے ۵۸

۱۰۱ - پرہیز ، ہے ۵۸

۱۰۲ - تقاضا ، نہ کھینچیے ۵۸

۱۰۳ - (گراں) جانی ، مجھے ۵۹

۱۰۴ - (کھنچتا) جائے ، ہے مجھ سے ۵۹

۱۰۵ - بیباک ہو گئے	۶۰
۱۰۶ - جوئبار ، نغمہ ہے	۶۰
۱۰۷ - برائے ، خندہ ہے	۶۱
۱۰۸ - وا ، کرے کوئی	۶۱
۱۰۹ - تصویر ، بہتر ہے	۶۱
۱۱۰ - ڈراتا ، ہے مجھے	۶۲
۱۱۱ - (خوابِ) سنگیں ، ہے	۶۲
۱۱۲ - انتظار ، ہے	۶۲
۱۱۳ - بر ، آوے	۶۲
۱۱۴ - اچھا ، کہیں جسے	۶۳
۱۱۵ - مرجاں ، ہے	۶۳
۱۱۶ - جلا ، ہے	۶۳
۱۱۷ - مہماں ، کئے ہوئے	۶۴

O

فارسی کلام

شمارہ	منظومات متفرق	قافیہ و ردیف	صفحہ
۱ -	قصیدہ :	(دامن) افشانی	۶۹
۲ -	قطعہ :	داس ، کنم	۷۵
۳ -	قطعہ :	پیالۂ من	۷۸
۴ -	مثنوی :	در وصف کاشی (بنارس)	۸۱

شمارۂ غزل	غزلیات	صفحہ
۱ -	نو بہارم ، می توان کشتن	۹۲
۲ -	ما ، را	۹۳
۳ -	جانم ، ہنوز	۹۴
۴ -	بارے	۹۵
۵ -	خوناب ، شستہ ایم	۹۶
۶ -	سر ، دارم	۹۷
۷ -	شنیدن ، نشناسد	۹۸
۸ -	نیاز ، باید بود	۹۹
۹ -	گمیم ، ما	۱۰۰
۱۰ -	آرزو ، کنند	۱۰۱
۱۱ -	اضطرار ، ما	۱۰۲
۱۲ -	در ، آئینہ	۱۰۳
۱۳ -	بودش ، نماندہ است	۱۰۴
۱۴ -	وفا ، ریزد	۱۰۵
۱۵ -	دشوار ، ست	۱۰۶
۱۶ -	ژند خوانیہا ، ست	۱۰۷

جوش آمد ۱۰۸

۱۷ - بر کران ، خواهم شدن ۱۰۹

۱۸ - ایمان ، زیستن ۱۱۰

۱۹ - بیان ، بر خیزد ۱۱۱

۲۰ - شب ، پا ۱۱۲

۲۱ - هوس ، ما ۱۱۳

۲۲ - پرداخته ، ما ۱۱۴

۲۳ - رانده ، است امشب ۱۱۵

۲۴ - گمان ، تو نیست ۱۱۵

۲۵ - قفا ، می آید ۱۱۶

۲۶ - دیدنم ، منگر ۱۱۷

۲۷ -

o